

kritike su mu bile naklone, pa ga nije nitko ni upozoravao, da posveti više pažnje i jeziku.

A kako je Kikić govorio? Možda ovo ne bi ni spadalo u okvir ovoga članka, ali spominjem, jer se drži, da onaj, tko umije lijepo pisati, ne umije dobro govoriti. i obratno.

Kikić je godine 1927. polagao stručni učiteljski ispit, »definitivu«, u Sarajevu, a u komisiji mu je bio i profesor Hamdija Kreševljaković. Metodska jedinica bila mu je »Žetva«. Po pričanju Kreševljakovića, koji je decenijama bivao član ispitne komisije, Kikić je tako divno govorio, tako je uspio zaokupiti pažnju učenika, da se dobivao dojam, kao da se čuje šum kose u zrelom žitu i da se snopovi slažu na kamare. To je bila najbolje obrađena metodska jedinica, koje se Kreševljaković sjeća iz svoje dugogodišnje nastavničke prakse. Poslije održanog sata došao je Kikić Kreševljakoviću: »Znam, da ćete vi pitati povijest i zemljopis. Ja brojeve ne pamtim. Molim vas, da mi dadete pitanja, da se ne moradnu navoditi brojevi.« Profesor mu je rekao, da su i za jedan i za drugi predmet važni brojevi i da ne može biti pitanja, a da se ne moraju navoditi brojevi u odgovorima... Kikić je i na usmenom ispitu zadovoljio iz svih predmeta, pa i iz historije i geografije.

O NEKIM OSNOVNIM TERMINIMA

(Šta je azbuka, a šta pismo?)

Milan Šipka

Ovo je naizgled suvišno pitanje, pa o njemu ne bi trebalo ni da se piše. Reći će se: To su osnovni pojmovi, koji ne stvaraju nikakvih teškoća. Praksa međutim pokazuje, da nije tako. Često se griješi upravo u tim osnovnim pojmovima. Do toga dolazi vjerojatno zato, što se ponekad od šume ne vidi drveće, — od općeg se ne primjećuje pojedinačno, osnovno. Danas, kad se raspravljaju krupni pravopisni problemi — među kojima pitanje pravopisne terminologije nije na zadnjem mjestu — ne primjećuje se nešto, što zapinje za oko, nešto, bez čega ne može početi nijedan pravopis. To je pitanje osnovnih termina: pismo, azbuka, abeceda i t. d.

Opet naglašavam: ovo je naizgled suvišno pitanje. Ali samo naizgled! Otvorimo li Belićev »Pravopis«, već ćemo se na prvoj stranici uvjeriti, da je o tome potrebno pisati.

U prvom poglavlju svoga »Pravopisa«, na mjestu, gdje bi trebalo da govori o pismu, profesor Belić kaže:

»U našem su narodu u upotrebi dve azbuke: ćirilica, u onom obliku koji joj je dao 1818 g. Vuk Karadžić, i latinica, koju je tridesetih godina

prošloga veka uveo za potrebe našeg jezika Gaj i koja se docnije razvila do današnjeg svog oblika.« (V. izd. 1950., str. 7.)

Znači, ćirilica i latinica su »dve azbuke«, a ne dva pisma. I naslov ovog poglavlja je »Azbuke«, a ne »Pisma«.

Profesor Belić dakle izjednačuje pojam azbuke sa značenjem riječi pismo; zapravo, on mjesto termina pismo upotrebljava termin azbuka.

Da li je to opravdano?

Da bismo pravilno odgovorili na ovo pitanje, treba prethodno da utvrdimo porijeklo, značenje i upotrebu riječi pismo i azbuka, te da ih definiramo kao termine.

Riječ pismo u našem jeziku postala je od glagola pisati. U vezi s osnovnim značenjem ovoga glagola (a to je: bilježenje misli)¹ pismo se kod nas upotrebljava kao naziv za skup znakova, pomoću kojih se misli bilježe. Ne ulazeći u druga značenja te riječi, zadržat ću se na njenoj službi pravopisnog termina, jer nas to trenutno zanima.

Da vidimo, šta o tome kaže Miodrag Lalević! U njegovu priručniku »Naš pravopis« (izd. »Omladina«, Beograd, 1955.) stoji:

»Pismo je jedan uobičajen način beleženja misli u određenom jeziku. Njime se služi jedan narod i on najbolje odgovara jeziku toga naroda. Stoga se pismo upravlja prema jeziku.« (V. str. 59.)

Ova definicija pisma kao pravopisnog termina ne zadovoljava; ona nije potpuno ispravna, ili blaže rečeno, — nije dovoljno precizna.

Prije svega valja istaći, da ovdje riječ pismo ima svoje šire i uže značenje. U širokom značenju te riječi pismo je uobičajen ili određen način bilježenja misli. Poznato je, da se misli mogu bilježiti na slikovit način, slikovito (to je figurativno pismo) i tako, da se pomoću posebnih znakova (slova) fiksira govor (to je glasovno ili fonetsko pismo).

Jednim ili drugim načinom ne bilježe se »misli u određenom jeziku« i njime se ne služi samo »jedan narod«, kako tvrdi prof. Lalević. Figurativnim pismom i danas se služi više naroda, a gotovo svi civilizovani narodi upotrebljavaju glasovno pismo. Znači, pod pojmom pisma u širem smislu razumijevamo opći način bilježenja misli, dakle bez obzira na pojedine jezike.

Poznato je, dalje, da svi narodi, koji se služe fonetskim pismom, ne upotrebljavaju iste znakove za bilježenje svojih glasova. Postoji više sistema posebnih znakova, koji su načinjeni za potrebe jednog jezika, ali se uz izvjesne modifikacije upotrebljavaju i u drugim više ili manje srodnim jezicima. Takvi sistemi znakova posebnog stila jesu ćirilica, latinica, gotica

¹ Pored ovoga glagol se *pisati* upotrebljava u smislu: baviti se književnim radom. Otuda: pisac; negdje i kao: *šarati, slikati*; isp. slov. pisana žoga = šarena lopta, ili u našem narodu: lijep kao upisan, t. j. kao naslikan, pisana, t. j. šarena tkanina i t. d., *pisani*

uskršnj fajf, pas, pastava

(ili »njemačko pismo«) i t. d. Ovdje se već radi o drugom, užem značenju termina pismo. Tu je pismo naziv za određen skup znakova istoga stila. Rekao sam međutim, da se ti znakovi, iako su stvoreni za potrebe jednog jezika, uz izvjesne modifikacije upotrebljavaju i u drugim manje ili više srodnim jezicima. Tako je, na primjer, ćirilica načinjena u desetom stoljeću za potrebe staroslavenskog jezika, ali je danas upotrebljava, uz znatne modifikacije, više naroda: Rusi, Ukrajinci, Bjelorusi, Bugari, Makedonci i velik dio Srba i Crnogoraca. Tu treba naglasiti, da postoje razlike među pojedinim modifikacijama. Razlog tome je prilagođavanje pisma duhu jezika. Rusi se služe svojim pismom — ruskom modifikacijom ćirilice, koja nije jednaka bugarskoj, makedonskoj ili srpskoj ćirilici.

Isto je tako i latinica, kako joj i samo ime kaže, bila pismo starih Latina. Kasnije su to pismo primili gotovo svi civilizovani narodi, dakako modificirajući ga prema potrebama i strukturi svojih jezika. Tako danas možemo govoriti o francuskoj latinici, češkoj latinici, hrvatskoj latinici i t. d. Češka ili hrvatska latinica su vrlo slične, ali ipak ima nekih razlika (češko ř, ili naše dž, na primjer).

Svaki dakle narod ima svoje posebno pismo, koje odgovara duhu njegova jezika. To pismo je ili originalno ili modificirano, ali u svakom slučaju posebno. Prema tome pod pojmom pisma u najužem značenju razumijevamo određen skup znakova, kojim se pri pisanju služi jedan narod, ili — preciznije rečeno — poseban sistem znakova, pomoću kojih se bilježe glasovi jednog jezika.

Na osnovu svega možemo zaključiti, da riječ pismo kao termin ima tri značenja:

1. to je uobičajen način bilježenja misli (tu razlikujemo figurativno i fonetsko pismo);
2. to je naziv za određen skup znakova istoga stila (tu opet razlikujemo posebna fonetska pisma: glagoljicu, ćirilicu, latinicu, goticu i t. d.) i
3. to je poseban sistem znakova (slova), pomoću kojih se bilježe glasovi jednog jezika.

Definicija pisma, koju je dao prof. Lalević, nije dobra — bolje reći: nije precizna — upravo zato, što se u njoj ne razlikuju ova tri značenja, pa to dovodi do zbrke pojmova. Kad se govori o pismu u širem značenju te riječi, onda ne možemo tvrditi, da se njime »služi jedan narod«. Isto tako, kada se misli na pismo u užem značenju, onda to nije »jedan uobičajen način beleženja misli«, nego određen skup znakova. Konkretno: latinica je pismo (uzeto u užem značenju), a to nije »način beleženja«, već skup znakova istoga stila, ili — ako se misli na hrvatsku latinicu — poseban sistem znakova (slova), kojima se pri pisanju služe Hrvati (i jedan dio Srba i Crnogoraca).

Kao termin u pravopisu riječ pismo možemo upotrebljavati samo u njenom užem i najužem značenju, pa će definicija ovog pojma u pravopisnoj terminologiji glasiti:

Pismo je određen sistem znakova (slova) posebnog stila, pomoću kojih se bilježe glasovi jednog jezika.

Pošto smo zaključili, šta u našem slučaju znači riječ pismo, jednim dijelom smo odgovorili na pitanje postavljeno u početku članka. Potrebno je još, da odredimo značenje riječi azbuka, pa da utvrdimo, da li je opravdano miješanje, odnosno izjednačivanje ovih termina.

Azbuka nije nova riječ niti nov termin. Ona je stara koliko i ćirilsko pismo. Sam naziv postao je po tome, što su se početna slova utvrđenog ćirilskog reda čitala *az*, *buki* i t. d.

Danas mi pod pojmom azbuke razumijevamo dvoje:

1. utvrđen poredak ćirilskih slova, u kome je, kao i u staroslavenskom, prvo a(z), drugo b(uki) i t. d.;

2. skup svih ćirilskih slova, što ih upotrebljava jedan narod, koji se služi ćirilicom.

U prvom značenju azbuka je samo utvrđeni niz, poredak ćirilskih slova, a u drugom ona se izjednačuje s ćirilskim pismom (u užem značenju te riječi), pa imamo rusku azbuku, bugarsku azbuku, srpsku azbuku i makedonsku azbuku, koje se međusobno razlikuju (srpska azbuka, na primjer, ima trideset slova, ruska više i t. d.). Azbuka je dakle u ovom slučaju postala sinonim za ćirilsko pismo. To možemo dokazati time, što i ćirilica i azbuka zadovoljavaju definiciju pisma. I azbuka je, isto kao i ćirilica, poseban sistem znakova (slova), pomoću kojih se bilježe glasovi jednog jezika.

Ali tu se treba čuvati uopćavanja. Valja istaći, da je azbuka skup svih ćirilskih (naglašavam: *ćirilskih*), a ne bilo kakvih slova. Ako smo dozvolili, da azbuka bude sinonim za ćirilicu, to ne znači, da to isto možemo primijeniti i na latinicu. Latinska slova od davnina imaju svoj utvrđen redosljed, koji počinje s A, B, C, D, pa se red latinskih (ili latiničkih) slova zove abeceda. Isto tako, latinica je skup svih latiničkih slova, koja upotrebljava jedan narod. U tom značenju abeceda je sinonim latinice (u užem značenju te riječi), jer imamo francusku abecedu, češku abecedu, hrvatsku abecedu i t. d. Grci, na primjer, imaju svoj alfabet (prema početnim slovima: alfa, beta), što je sinonim za grčko pismo i t. d.

Na osnovu ovoga možemo zaključiti, da se termini azbuka i pismo mogu izjednačiti, odnosno zamijeniti, ali samo kad se govori o ćirilskom pismu, kao što se mogu zamijeniti samo abeceda i latinica, ili samo alfabet i grčko pismo. Svaka druga zamjena je neopravdana, pa i ona, koju je učinio prof. Belić u svom »Pravopisu«.

Istina, braniči termina azbuka u značenju pismo mogli bi se poslužiti logikom, da dokažu, kako je njihov termin na mjestu. Ako je ćirilica pismo, a azbuka (u jednom smislu) ćirilica, onda slijedi logičan zaključak: azbuka je pismo.

Evo premisa:

Ćirilica = pismo

Azbuka = ćirilica

Dakle: azbuka = pismo.

To je tačno. Ali tu se radi o običnom sofizmu. Treba imati na umu, da ćirilica nije pismo uopće, nego posebno pismo. Prema tome, prava premisa nije precizna, pa ni zaključak nije ispravan. Pravilno ćemo zaključiti, ako silogizam postavimo ovako:

Ćirilica je jedno pismo

Azbuka = ćirilica

Dakle: Azbuka je jedno pismo, t. j. azbuka je ćirilsko pismo, ćirilica. Ni jezički ni logički opravdanost termina azbuka, kako ga upotrebljava prof. Belić, ne može se braniti. Zato ga ne bi trebalo u tom značenju ni upotrebljavati. I onako imamo dosta zbrke u terminologiji, pa treba izbje-gavati komplikacije.

Znači, ne valja pisati i govoriti:

U našem su narodu u upotrebi dvije azbuke: ćirilica i latinica.

Pravilno je:

U našem su narodu u upotrebi (ili još bolje: naš narod upotrebljava) dva pisma: ćirilicu i latinicu.

Nije logično, kad se kaže: »Azbučni je red latinice: a b c č ć d...« (V. Belićev »Pravopis«, str. 7.) Treba staviti: Abecedni red glasi: a, b, c, ... Ili: Latinska slova su poredana ovako: a, b, c...

Do takvih se apsurda dolazi zbog toga, što se kao pravilan uzima termin »latinska azbuka« i sl.

Za profesorom Belićem kao velikim autoritetom u lingvistici (a on to ustvari i jeste) povelu su se i mnogi drugi pisci. Tako dr. A. Šmaus u svojoj knjizi »Nemački u sto lekcija« (»Prosveta«, Beograd, 1955.) piše:

»Veliki broj slova nemačke azbuke (!) izgovara se (valjda: čita se — moja prim.) na isti način kao u srpskohrvatskom« (v. str. 7.).

M. Lalević u »Našem pravopisu« ističe, da ćirilica i latinica imaju ista prava, pa »stoga treba obe azbuke znati« (v. str. 8.).

Moglo bi se navesti još mnogo sličnih primjera, ali mislim, da je za ilustraciju i ovo dovoljno.

S druge strane, ima u našoj praksi i primjera pravilne upotrebe termina azbuka i pismo. Prof. Boranić je dobro učinio, što je u prvom poglavlju svoga »Pravopisa« pod naslovom »Pisma« jednostavno napisao:

»Glasovi u jeziku hrvatskom ili srpskom pišu se ovim slovima:

1. latinicom: A a, B b, C c...

2. ćirilicom: A a, Б б, В в...

(V. X. izd., str. 3.)

Najbolje su ovi termini objašnjeni i primijenjeni u »Gramatici« Bra-
bec-Hraste-Živkovićevoj. Tamo pod § 10. stoji:

»Naši se narodi služe dvojnim pismom: latinicom i ćirilicom. Slova poredana po utvrđenom redu u latinici nazivamo abeceda, jer su slova a, b, c, d prva u tom redu. U ćirilici ih nazivamo azbuka, jer se prvo slovo u staroj ćirilici nazivalo az, a drugo buki. Treći je naziv alfabet, jer se u grčkom pismu prvo slovo zvalo alfa, a drugo beta.« (V. izd. 1952., str. 10.)

Istina, i ovdje nisu svi termini do tančina objašnjeni, ali detaljnijim objašnjenjima tu nije ni bilo mjesto. Ono, što je rečeno, rečeno je pravilno.

Eto, ovo naizgled suvišno pitanje, pitanje osnovnih pravopisnih termina, kao što su pismo, azbuka, abeceda i t. d., pokazuje, da se i o njemu mora pisati. Ovo nije jedino pitanje, koje treba raspraviti. Pitanja ima mnogo, ali, mislim, treba početi od osnovnih.

GOVORNE VJEŽBE NA AKADEMIJI ZA KAZALIŠNU UMJETNOST

Mila Turić

Reklo bi se, da je učenje govora izvršeno u prvim godinama života, pa ipak bismo mogli ustvrditi, da gotovo i nema ljudi, kojima ne bi bilo potrebno vježbanje, ako se nađu u prilici, da umjetnički tekst interpretiraju pred brojnijim slušateljstvom, koje prema tome nije i ne može biti u neposrednoj blizini. Time je naglašeno, da postoji bitna razlika između govora svagdanjega života i govora sa scene, t. j. umjetničkoga govora. Ta se razlika ne sastoji samo u formalnoj sadržini govorena teksta, nego i u samom načinu govorenja. Nije svrha upuštati se u analizu strukturalne razlike ovih dviju vrsta govora, nego je namjera upozoriti na pogrešne navike svagdanjega govora, koje se navike gotovo u cijelosti prenose na umjetnički govor, dok se za nj ne osposobimo i ne usavršimo ga vježbom.

Ako ne postoje funkcionalna poremećenja patološkog značenja, onda su nepravilnosti u govoru posljedica loših navika. Treba upozoriti, da se rad pedagoga ne sastoji u popravljajući govornih mana teže naravi, u t. zv. ortopedskim slučajevima. Teži nedostaci u govoru prelaze u područje rada logopeda i fonijatra, koji ih specijalnim metodama liječe i dijelom poprav-